

Slimmer onderwijzen, studeren en toetsen (I): de pilotprojecten van minister Dijkgraaf

Op 6 september 2021 begonnen universitaire medewerkers, verenigd in de DJA (De Jonge Akademie), een lobbycampagne om de duur van het collegejaar te reduceren zodat ze jaarlijks meer tijd zouden overhouden voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek.^{1,2} Naar aanleiding daarvan heeft minister Dijkgraaf (OCW) op 4 oktober 2022 besloten dat de universiteiten vier jaar lang in pilotprojecten mogen bekijken of het collegejaar van hun opleidingen met vier weken bekort kan worden.³ Het gaat om de weken die door studenten besteed (kunnen) worden aan: onderwijsdeelname; deelname aan tentamens en herkansingen; en deelname aan begeleide scriptie- of stageprojecten. Het is nog niet helemaal duidelijk of daarbij ook worden meegerekend: de weken die de wetenschappelijke staf daarenboven moet besteden aan het beoordelen en becijferen van de studieprestaties van studenten. De instellingen worden nu gepolst of ze, met ingang van 2023, aan de pilots willen deelnemen.

Het doel van de pilots is niet alleen dat de jaarlijkse werkdruk van de universitaire medewerkers gereduceerd wordt, zodat ze meer rust en ruimte krijgen om hun (onderwijs- en) onderzoekstaken te verrichten. Het is uitdrukkelijk de bedoeling dat ook de studiedruk van studenten omlaag wordt gebracht. Maar de minister spreekt zich nog niet zo duidelijk uit over de volgende vragen:

a) Blijft de wettelijke studielast per cursusjaar gefixeerd op zestig studiepunten ad 28 uur, dat is 42 weken ad 40 studie-uren per cursusjaar (dus 1680 studie-uren voor de gemiddelde student, de zgn. normstudent)?

b) Wordt de spelregel gehandhaafd dat een bacheloropleiding voor deze normstudent studeerbaar moet zijn in de drie jaar die ervoor staat, d.w.z. geldt nog steeds als spelregel dat deze (norm-)studenten niet overbelast mogen worden als ze in principe 3x1680 studie-uren nodig hebben en de opleiding in de nominale studieduur willen voltooien?

c) Kunnen deze studenten aanspraak maken op vrij besteedbare academische vakanties, dus zonder studieverplichtingen? Zo ja, hebben deze een omvang van tien weken per jaar?

d) In hoeverre mag van universiteiten worden verwacht dat ze (conform de wettelijke regels) extra onderwijs- en tentamenfaciliteiten in stand houden voor deeltijdstudenten en voor studenten die door bijzondere omstandigheden studieovertraging oplopen?

Hoe betrouwbaar is de DJA-diagnose?

Maar er is ook nog een vraag van heel andere orde: hoe komt de minister tot de veronderstelling dat de Nederlandse universiteiten hun collegejaar (inclusief tentamens etc.) misschien wel met vier weken zullen kunnen bekorten? Deze veronderstelling is gebaseerd op een internationale inventarisatie die is ondernomen door de eerdergenoemde DJA-lobbyisten. Zij hebben met de natte vinger becijferd dat het collegejaar van zes vooraanstaande Europese universiteiten gemiddeld negen weken korter is dan het collegejaar van de gemiddelde Nederlandse universiteit. Noch onderwijsminister Dijkgraaf (in functie sinds begin 2022) noch zijn voorgangster (minister Van Engelshoven) hebben de moeite genomen door een onafhankelijke onderzoeksinstantie (bv. NUFFIC of CHEPS) te laten controleren of die becijfering een beetje

¹ <https://www.dejongeakademie.nl/publicaties/2043115.aspx> (lobbyrapport 6/9/2021)

² De Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (de moederorganisatie van de DJA) heeft als wettelijke taak de Regering te adviseren op het gebied van de wetenschapsbeoefening, maar als de DJA zonder tussenkomst van de KNAW een adviesrapport publiceert, dan moet men rekening houden met het risico dat zij zich niet als afstandelijke adviseur opstelt maar zich de persuasieve vrijheden van een lobbygroep permitteert.

³ <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-onderwijs-cultuur-en-wetenschap/documenten/kamerstukken/2022/10/04/brief-aan-tweede-kamer-over-pilots-een-slimmer-collegejaar> (4/10/2022)

<https://open.overheid.nl/repository/ron1-c46d7c8b191fa31f1af6f96aad9dcef65fa0bd1/1/pdf/bijlage-1-brief-aan-instellingen-over-pilots-een-slimmer-collegejaar.pdf> (4/10/2022?)

<https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-onderwijs-cultuur-en-wetenschap/documenten/rapporten/2022/07/15/bijlage-2-voorstel-pilots-een-slimmer-collegejaar> (15/7/2022)

<https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-onderwijs-cultuur-en-wetenschap/nieuws/2022/10/04/meer-rust-en-ruimte-voor-studenten-en-onderzoekers-door-slimmer-collegejaar> (OCW-nieuwsbericht 4/10/2022)

<https://www.dejongeakademie.nl/nieuws/2314592.aspx> (DJA-nieuwsbericht 4/10/2022)

klopt. Ik zal hieronder twee van de zes buitenlandse universiteiten uit de DJA-steekproef aan een nader onderzoek onderwerpen: de Schotse St. Andrews University en de Universiteit van Gent. Alvorens op elk van beide universiteiten in te zoomen, begin ik met enkele algemene opmerkingen die voor beide universiteiten gelden.

1. Algemene opmerkingen

1.1 Definities. De DJA-onderzoekers tellen respectievelijk het jaarlijkse aantal onderwijs-, tentamen-, vakantie- en herkansingsweken, maar deze vier categorieën worden niet nader gedefinieerd.

- Behoort het schrijven van een ‘midterm paper’ (independent study bij St Andrews) tot de onderwijs- of tot de tentamenweken? of tot geen van beide? of tot allebei?
- Behoort het afnemen van proeftentamens (en andere vormen van inhaalonderwijs of tentamentraining, zoals in het jaarrooster van Gent) tot de onderwijsweken of tot de tentamenweken? of tot geen van beide?
- Zijn dubbeltellingen toegestaan, of andersgezegd, is het denkbaar dat de som van de vier categorieën op meer dan 52 weken uitkomt?
- Nadat alle semestertentamens zijn afgenomen, worden vervolgens ook de nakijk- en becijferingsweken (t/m de bekendmaking van de uitslag) tot de tentamenweken gerekend? en de nabespreking/feedback aan de tentamendeelnemers? of worden deze weken voor studenten als informele vakanties geboekt?

1.2 Herkansingen. In een *jaarexamensysteem* wordt het jaarexamen gewoonlijk eind mei afgenomen, waarna eind augustus de herkansingen georganiseerd worden. In een *tweesemestersysteem* wordt gewoonlijk na elk semester (dus in januari en in mei) gelegenheid geboden om vrijstellende tentamens af te leggen. Het essentiële sluitstuk blijft de herkansingsperiode na de zomervakantie. Het is dan ook onbegrijpelijk dat de DJA-onderzoekers besloten hebben de augustusherkansingen in het tweesemestersysteem van St Andrews en Gent *zonder nadere argumentatie* buiten beschouwing te laten en deze dus niet mee te tellen als reguliere tentamenweken. Een redelijke vuistregel lijkt me dat herkansingsweken ná de zomervakantie als reguliere tentamenweken moeten worden meegeteld als er vóór de zomervakantie minder dan 42 studie- en tentamenweken geprogrammeerd zijn (van maximaal veertig uur per week); in dat geval moet de gemiddelde student immers een deel van het zomertrimester gebruiken om zonder overbelasting zijn of haar zestig studiepunten te verwerven.⁴

1.3 De fictie van één universiteitsbrede jaarkalender. De DJA-onderzoekers constateren dat er, wat de indeling van het academisch jaar betreft, grote verschillen bestaan tussen de verschillende studierichtingen binnen een instelling en tussen de verschillende instellingen binnen een land. Bovendien zijn er, wat de indeling van het academisch jaar betreft, grote verschillen tussen de opleidingsfasen van een studierichting, tussen de reguliere en de honourstrajecten binnen een opleiding en tussen de bachelor- en de masterfase. Toch menen de onderzoekers per instelling één ‘gemiddelde jaarindeling’ te kunnen presenteren, onder de suggestie dat de aangetroffen variatie binnen de instelling de vorm van een normaalverdeling vertoont. De onderzoekers hebben vooral gekeken naar de *jaarkalender* die iedere instelling publiceert, maar die is voor iets heel anders bedoeld: men wil de facultaire jaarkalenders enigszins harmoniseren om hinderlijke botsingen te voorkomen. Zolang het risico op hinderlijke roosterbotsingen en -fricties gering is, mogen faculteiten hun gang gaan met eigen practicumroosters, summer schools, scripties, afstudeerprojecten, veldwerk, researchstages, praktijkstages, coassistentschappen, etc.

2. University of St Andrews (Schotland)⁵

2.1 De DJA-rapporteurs laten buiten beschouwing dat de bacheloropleiding van deze universiteit geen driejarige maar een vierjarige cursusduur heeft, dat de studielast voor de gemiddelde student slechts 1200 studie-uren per cursusjaar bedraagt (dat is circa 70% x 1680 studie-uren) en dat die normstudent dus slechts 95% van de Nederlandse studielast hoeft te verzetten om het bachelordiploma te behalen.⁶ Bij een

⁴ Volgens het Europese studiepuntensysteem staat één ECTS voor 25 à 30 studie-uren van een gemiddelde student. Hij/zij moet dus 42 studie- en tentamenweken (ad 36 à 43 studie-uren per week) besteden om zestig ECTS te verwerven. Maar het risico bestaat dat studenten overbelast worden als ze méér dan veertig uren per week moeten besteden.

⁵ Het kuststadje St Andrews ligt vijftig km ten noordoosten van Edinburgh. De universiteit, gesticht in 1413, telt 8300 undergraduate en 2200 postgraduate studenten. Het jaarlijkse undergraduate collegegeld voor EU-studenten bedraagt £ 28.190 (prijspeil 2023-2024). Volgens de huidige wisselkoers (d.d. 23/10/2022) is dat 4 maal € 32.315 = € 129.260 voor een bachelordiploma (excl. kost en inwoning).

⁶ <https://www.st-andrews.ac.uk/policy/academic-policies-assessment-examination-and-award-credits-and-grade-conversion-for-study-abroad/credits-and-grade-conversions-for-study-abroad.pdf>

driejarige cursusduur zouden de Schotse docenten niet 21 onderwijsweken (zoals vermeld in tabel A) maar minimaal 28 onderwijsweken per jaar in touw zijn geweest.

2.2 De gearceerde cellen van tabel A laten zien dat er de gemiddelde student 21 onderwijsweken, vier zelfstudieweken en ruim vijf tentamenweken (in totaal $30 \times 40 = 1200$ studie-uren) nodig heeft om een cursusjaar te doorlopen en voltooien. Wat het personeelsbeslag betreft, gaan daar de vier zelfstudieweken van af (minus 4), maar komen er aan het eind van het tweede semester twee weken bij voor het beoordelen en beoordelen van de studieprestaties (plus 2). Maar uit de asterisk bij tabel A blijkt dat de staf ook nog tijd moet vrijmaken om studenten buiten de vijf reguliere tentamenweken te bedienen met uitgestelde tentamens en met hertentamens. Naar het zich laat aanzien, zullen deze niet alleen tegen het eind van de zomervakantie worden aangeboden, maar ook eerder: in de eerste helft van januari, in de krokusvakantie en in de maand mei.

3. Universiteit Gent (Vlaanderen)

3.1 In Vlaanderen werden de afgelopen jaren verhitte discussies gevoerd over een herziening van de traditionele indeling van het academisch jaar.⁷ In tabel B geef ik de Gentse jaarkalender 2022-23 weer. De DJA-rapporteurs moesten het doen met de kalender 2021-22 (die in januari 2021 gepubliceerd werd), maar hun versie wijkt niet op essentiële punten van de nieuwe versie af.

3.2 De DJA-rapporteurs voeren slechts 24 onderwijsweken op, terwijl de docenten 27 weken in touw zijn (tabel B, eerste kolom). In het licht van de moderne ideeën over programmatisch toetsen (je moet leren van de afgelegde toetsen) dient ook de laatste week van het academisch jaar tot de onderwijsweken gerekend te worden.

3.3 De gemiddelde student (normstudent) wordt geacht in het eerste en tweede semester 34 volle weken aan de studie te besteden (plus de feedback- en heroriëntatieweek in september). Onder de aanname dat een volle week (zonder overbelasting) niet meer dan veertig studie-uren omvat, komt de gemiddelde student vijf à zes weken tekort om de beoogde zestig studiepunten te verwerven (zie opmerking 1.2). Om dat gat te dichten, wordt hij/zij geacht van de tweedekansperiode na de zomervakantie gebruik te maken en een groot deel van de vakantieweken die daaraan voorafgaan te blijven blokken.⁸

3.4 Afgezien van de Tweedekansperiode, voeren de DJA-rapporteurs acht tentamenweken op, terwijl de examinatoren minstens tien weken in touw zijn (tabel B, tweede kolom).

3.5 Gezien de vele voetnoten bij tabel B, hebben de faculteiten volop gelegenheid om van de universitaire jaarkalender af te wijken (zie boven, opmerking 1.3).

Onafhankelijke contra-expertise gewenst

Mijn voorlopige conclusie is dat het uiterst onzeker is of de beleidsconclusies en -aanbevelingen van de DJA-rapporteurs (zie voetnoot 1) voldoende gedragen worden door hun inventariserende onderzoek: is het jaarlijkse college- en tentamenrooster van de gemiddelde Nederlandse universiteit inderdaad negen weken langer dan dat van vooraanstaande buitenlandse universiteiten? Zelfs de ministeriële veronderstelling dat de Nederlandse roosters vermoedelijk wel vier weken korter kunnen, is op drijfzand gebaseerd. Het is zorgelijk dat de doelstellingen van de vier pilotprojecten gestoeld worden op de beweringen van een lobbygroep, zonder dat deze beweringen in een behoorlijke contra-expertise getoetst zijn. En het is nog extra zorgelijk dat die pilotprojecten groen licht krijgen zonder dat zorgvuldig omschreven is welke randvoorwaarden (a t/m d) in acht moeten worden genomen bij het inrichten van die projecten en bij de evaluatie van de uitkomsten ervan.

Wes Holleman

weblog onderwijs 23-10-2022

<https://www.onderwijsethiek.nl>

>> *Tabellen A en B* >>>

⁷ https://acodugent.be/sites/default/files/4.1_Naar_een_nieuwe_indeling_kalender_feb_2018.pdf

⁸ Maar om de schade te beperken kan hij/zij er ook voor kiezen het kerst- en het paasreces op te offeren om vóór de zomervakantie alvast zo veel mogelijk voldoende binnen te halen.

Tabel A. Saint Andrews: Studentenrooster 2022-2023 (tweesemestersysteem in weken)

<i>Onderwijs- en studierooster</i>	<i>Tentamenrooster</i>	<i>Reces</i>
1w Orientation week (nieuwe studs) c.q. Planning week met advisor (overige studs): 5/9 – 10/9/2022		
10w SEM ¹ -onderwijs: 12/9 – 15/10/2022 24/10 – 26/11/2022	>2w Tentamenperiode SEM ¹ (tentamens voorbereiden/afleggen): *) 3/12 – 19/12/2022 (en na 19/12 uitslag van de tentamens)	2w Kerstreces: 20/12 – 31/12/2022
2w Independent study SEM ¹ : 17/10 – 22/10/2022 (midterm) 28/11 – 2/12/2022 (revision)		2w Reces tussen Sem ¹ en Sem ² : 2/1 – 14/1/2023
11w SEM ² -onderwijs: 16/1 – 25/2/2023 6/3 – 8/4/2023	>3w Tentamenperiode SEM ² (tentamens voorbereiden/afleggen): *) 22/4 – 9/5/2023	1w Krokusreces: 27/2 – 4/3/2023
2w Independent study SEM ² : 10/4 – 21/4/2023 (revision)	>2w Tentamenperiode SEM ² (studenten wachten op uitslag): 10/5 – 27/5/2023	14w Zomerreces: 29/5 – 1/9/2023
	Hertentamens die online worden afgenomen (augustus)	
25 studieweken + p.m. een introductie- & planningsweek in september	5 tentamenweken + p.m. twee wachtweken in mei + p.m. hertentamens in augustus	19 vakantieweken

Bronnen: <https://www.st-andrews.ac.uk/semester-dates>
<https://www.st-andrews.ac.uk/policy/academic-policies-assessment-examination-and-award-examination-rules/examinations-policy.pdf>

Legenda:

*) Studenten kunnen ook toestemming krijgen uitgestelde tentamens of hertentamens buiten de beide reguliere tentamenperiodes af te leggen. Ook kunnen ze toestemming krijgen een of meer hertentamens online in augustus af te leggen.

Geaarceerde cellen) Studielast van de normstudent: 30 weken ad 40 studie-uren = 1200 studie-uren

Tabel B. Universiteit Gent: Docentenkalender 2022-2023 (tweesemestersysteem in weken)

<i>Onderwijs en overall feedback/heroriëntaties</i>	<i>Periodegebonden evaluaties en de feedback daarop</i>	<i>Reces</i>
12w SEM¹-onderwijs: (*) **) (***) 26/9 – 17/12/2022	4w Tentamenperiode SEM¹ (tentamens voorbereiden/afleggen): (*) **)	2w Kerstreces: (***) #) 26/12 – 7/1/2023
1w Inhaalonderwijs + tentamen-training SEM¹: (*) **) (***) 19/12 – 24/12/2022	9/1 – 4/2/2023; tot 18/2 ook uitslagen SEM ¹ en feedback daarop	1w Reces tussen Sem¹ en Sem²: (***) #) 6/2 – 11/2/2023
12w SEM²-onderwijs: (*) **) (***) 13/2 – 20/5/2023	4w Tentamenperiode SEM² (tentamens voorbereiden/afleggen): (*) **) 30/5 – 24/6/2023	2w Paasreces: (***) #) 3/4 – 15/4/2023
1w Inhaalonderwijs + tentamen-training SEM²: (*) **) (***) 22/5 – 27/5/2023	2w Tentamenperiode SEM² (wachten op uitslagen en feedback daarop): (*) **) 26/6 – 8/7/2023	6w Zomerreces: (***) #), (***) **) #) 10/7 – 19/8/2023 (waarbinnen 1w algehele bedrijfssluiting)
	2w Tweedekansperiode van SEM¹ en SEM² (hertentamens voorbereiden/afleggen): (***) ##) 21/8 – 2/9/2023	2w Extra zomerreces (reeds in juli geslaagd): (***) #), (***) **) #) 21/8 – 2/9/2023
	2w Tweedekansperiode (wachten op uitslagen): (***) ##) 4/9 – 16/9/2023	2w Extra zomerreces (reeds in juli geslaagd): (***) #), (***) **) #) 4/9 – 16/9/2023
1w Feedback op hertentamens + Idem overall + Heroriëntaties: (***) (***) #), (***) **) #) ##) 18/9 – 24/9/2023		
<i>Duur van educatieve bedrijfstijd: 26 plus 1 weken</i>	<i>Duur van educatieve bedrijfstijd: 14 minus 4 weken</i>	<i>Duur van educatieve vakanties: 11 plus 4 weken</i>

Bronnen: <https://www.ugent.be/student/nl/studeren/kalender/kalender20222023.htm> en <https://www.ugent.be/student/nl/studeren/regelgeving/oer20222023.pdf>
<https://www.ugent.be/student/nl/administratie/flexibel-studeren/werken-studeren/werkstudentstatuut.htm>

Legenda:

*) Flexibele invulling: in deze weken kan afwijkende programmering van onderwijs- en evaluatieactiviteiten worden toegestaan door de universitaire directeur Onderwijsaangelegenheden op verzoek van een faculteitsraad na advies van de Onderwijsdirecteur, Opleidingscommissie en Commissie Kwaliteitszorg Onderwijs.

**) Ook zijn in deze weken niet-periodegebonden evaluaties die deel uitmaken van het examencijfer toegestaan, d.w.z. de evaluatie van practica, projecten, portfolio, deelname aan werkcolleges, stages, oefeningen, praktische werken, clinics, debatten, testen, etc. (OER art. 50 lid 4).

***) Ook buiten de drie tentamenperiodes zijn tentamens toegestaan: voor studenten die studeren aan andere instellingen; inkomende en uitgaande uitwisselingsstudenten; werkstudenten; en studenten met bijzondere omstandigheden (over de volle breedte van OER art. 25).

**) Ook kunnen in deze weken examens over practica/oefeningen worden afgenomen (OER art. 2 lid 6).

#) Onderwijs- en evaluatieactiviteiten in het kader van zomerprogramma's zijn toegestaan. Ook studenten die al vooruit willen werken voor een volgend cursusjaar: zij mogen alvast stages en clinics lopen (ook in de Tweedekansperiode, zie OER art. 2 lid 7).

#) Ook zijn in deze weken stages, clinics en meerdaagse excursies toegestaan (OER art. 2 lid 7).

##) Ook kunnen in deze weken keuzevakken worden toegestaan door de Commissie Programma's (OER art. 44 lid 3).

Gearceerde cellen) Studielast van de normstudent: de 42 weken (ad 36 à 43 studie-uren per week) die de gemiddelde student nodig heeft om zestig ECTS-studiepunten te behalen.